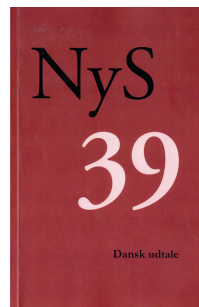

NyS

Titel:	Fonetisk variation som social praksis - belyst gennem nyere udtaleudviklinger i ungt københavnsk
Forfatter:	Marie Maegaard
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Sprogstudier 39. Dansk udtale,</i> 2010, s. 33-63
Udgivet af:	NyS i samarbejde med Dansk Sprognævn
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Fonetisk variation som social praksis

– belyst gennem nyere udtaleudviklinger i ungt københavnsk

MARIE MÆGAARD

VARIATION I KØBENHAVNSK

Sproglig variation kan betragtes på mange måder og ud fra mange forskellige perspektiver alt afhængig af erkendelsesinteresse og fagligt ståsted. I denne artikel vil jeg redegøre for et praksisperspektiv på sproglig variation, og jeg vil give eksempler på analyser af fonetisk variation blandt københavnske unge set som social praksis.

Fonetisk variation i københavnsk er i de fleste kvantitative sociolingvistiske undersøgelser studeret med udgangspunkt i makrosociale kategorier baseret på alder, køn eller socialklasse (eks. Brink & Lund 1975, Jørgensen 1980, Gregersen & Pedersen 1991). Man betragter altså variationen som mere eller mindre bundet til disse kategorier og inddeler informanter i grupper på baggrund af deres tilhørsforhold til dem. Denne tilgang giver mulighed for at inkludere et højt antal informanter og dermed mulighed for et godt overblik over variationen. Imidlertid giver den ikke et ret detaljeret billede af hvordan variationen benyttes i sprogbrugernes sociale hverdag. Dette kan man f.eks. opnå gennem studier af mindre grupper ved brug af mere kvalitative analyser.

I analyserne i denne artikel ser jeg nærmere på brugen af ti fonetiske træk blandt 64 9.-klasses-elever i København. Nogle af trækkene kendes fra andre undersøgelser som eksempelvis højkøbenhavnske, lavkøbenhavnske, yngre eller ældre træk, mens nogle af dem ikke før er undersøgt kvantitativt og sociolingvistisk. Den sociolingvistiske og etnografiske indfaldsvinkel til variationen giver et indblik i hvilke grupper som bruger hvilke træk, og i hvilke andre sociale praksisser som følges med sprogbrugen.

SOCIOLINGVISTIK

Sociolingvistikken beskæftiger sig især med sproglig variation. Udgangspunktet for sociolingvistikken er at variation ikke er undtagelser fra regler, men at variation snarere *er* reglen. I det som senere er blevet anset som en art sociolingvistisk manifest, skriver Weinreich, Labov & Herzog:

One of the corollaries of our approach is that in a language serving a complex (i.e. real) community, it is the absence of structured heterogeneity that would be dysfunctional. (Weinreich, Labov & Herzog 1968: 100-101)

Weinreich, Labov & Herzog retter primært deres kritik imod strukturalismen og den formelle lingvistik, og derfor er det vigtigt for dem at pointere at *struktur* ikke er ensbetydende med *homogenitet*; derimod er *struktureret heterogenitet* karakteristisk for levende sprog. Sprogbrug varierer både inter- og intraindividuel, og sociolingvistikken opgave bliver at afdække denne variations systematik og dens sociale betydning. Mere end 40 år efter kan dette stadig anses for at være sociolingvistikken primære opgave, men de teoretiske perspektiver og indfaldsvinkler har ændret sig så sociolingvistikken i dag er mindre optaget af at finde store sammenhænge mellem sociale samfundsstrukturer og sprogbrug, og mere optaget af sprogbrug i lokale kontekster.

Sociolingvistikken forskningsobjekters sprogbrug i sociale kontekster. Der er fokus på sprogbrug og på mønstre for variationen i denne, og disse mønstre søges forklaret ved sociale forhold, eksempelvis gennem analyser af talernes sociale baggrunde, gennem interaktionsanalyser eller, som i denne artikel, gennem bredere praksisanalyser.

I det følgende beskriver jeg variation hos 64 9.-klasser-elever på Byskolen (pseudonym) i København. Analyserne bygger dels på lydoptagelser af eleverne (interview), dels på etnografisk feltarbejde (deltagerobservation) gennem 7 måneder hvor jeg var til stede på skolen stort set hver dag. Jeg var sammen med eleverne både i timerne, frikvartererne, ved idrætsdage, fester osv. og lærte på den måde deres skolehverdag godt at kende. Ud over det sproglige fokus var jeg meget interesseret i at undersøge hvilke sociale kategorier der var vigtige for eleverne, samt hvilke praksisser de deltog i.

PRAKSIS

Praksisperspektivet på sproglig variation er et perspektiv der på én gang har fokus på struktur og agens. Praksis er handling som indsættes i en historisk og social kontekst, og som derved får social betydning (Wenger 1998; Eckert 2000). Den sociale betydning af praksis konstrueres og fortolkes i sammenhæng med tidligere handlinger og forstås altså i sammenhæng med disse. At klappe i hænderne som tegn på værdsættelse af noget kan eksempelvis kun forstås af omgivelserne som dette, hvis det før er oplevet som en handling der benyttes til at signalere netop det. Tilsvarende kan en sort læderjakke kun opfattes som 'sej' påklædning hvis den tidligere er oplevet at have sammenhæng med andre 'seje' praksisser.

Dette gælder også for sproglig variation, og mens det er oplagt for de fleste at slang og bandeord benyttes forskelligt af forskellige mennesker og bruges til at konstruere forskellige former for social betydning, så er det måske mindre åbenlyst at det samme gælder for fonetisk variation. Blandt Byskolens 9.-klasses-elever er det imidlertid tydeligt at der findes forskellige klynger af praksisser som forbindes med bestemte sociale identiteter, og at der er sproglige forskelle knyttet til disse klynger. Under feltarbejdet på skolen bemærkede jeg en bestemt *t*-udtale (palataliseret *ð*), som jeg nævnte for eleverne. Jeg spurgte dem om de havde lagt mærke til om der var nogen der brugte denne udtale, og om hvem det var. I et af interviewene nævner en af eleverne, Kenneth, at flere drenge bruger det. Derefter spørger jeg til pigernes brug af trækket:

Marie:	er der nogen piger der bruger det (.) tror du
Kenneth:	næh (.) ikke hvad jeg har lagt mærke til
Marie:	nej
	(.)
Kenneth:	det er mest drengene for at være seje
Marie:	okay

Kenneth forbinder her direkte en bestemt *t*-udtale med 'sejhed'. I hans udlægning bruger drengene denne udtale for at være 'seje', og dermed er det altså ikke bare et karakteristikum ved trækket at det bruges mest

af drenge, eller mest af de 'seje', men faktisk er selve trækket i Kenneths fremstilling medskaber af 'sejhed'. Udtaler kan altså i denne forståelse være med til at konstruere taleren som eksempelvis mere eller mindre 'sej', 'pæn' eller 'sjov'.

I den forståelse af sproglig variation og social betydning jeg knytter an til her, er et givet sprogligt træks sociale betydning ikke fast. Som Linell udtrykker det:

We then assume, for example, that we live in a dynamic, only partially shared and fragmentarily known, dialogically constituted world, in which relatively stable features (such as those of language and social representations) are emergent across series of communicative events [...] We could look at the meanings of linguistic expressions as meaning potentials, which, when used together with contextual resources, help actors to make sense in situated discourse. Social representations, too, are potentialities to evoke particular types of discourses, actions, attitudes, etc. (Linell 2001: 121)

Den sproglige variation kan altså opfattes som potentielt betydnings-skabende, men det understreges at der netop er tale om potentialer som ikke automatisk bærer en bestemt betydning. Et sprogligt træk kan sammen med andre træk eller under visse omstændigheder indgå i en bestemt betydningskonstruktion, men det samme træk kan under andre omstændigheder indgå i andre betydningskonstruktioner. Endvidere anser Linell også sociale repræsentationer (Farr & Moscovici 1984) som potentielt betydnings-skabende idet de kan fremkalde bestemte diskurser, holdninger mv. Betydningskonstruktionen foregår hele tiden med gensidig påvirkning fra begge niveauer.

Ofte er det kombinationen af praksisser, såkaldte stilklynger (Quist 2005, 2008), som tilsammen skaber social betydning. På Byskolen kunne man f.eks. opfatte praksisser som at gå til spejder, at spille rollespil, at læse computerblade, at spille star wars-spil, at være engageret i naturvidenskabelige fag, at gå i ikke-modetøj, at have madpakke med i skole som praksisser som alle sammen tilhører en maskulin stilklynge som blev forbundet med den sociale kategori 'nørd'. Jeg er altså interesseret i at undersøge sammenhænge mellem disse stilklynger og sproglige variable.

FONETISKE VARIABLE

Jeg har undersøgt ti fonetiske variable der som nævnt indledningsvis kan inddeles i tre grupper: 1) træk som tidligere er blevet anset for såkaldt 'høj'- eller 'lav'-københavnske træk, 2) træk som tidligere er blevet anset for yngre eller ældre, og endelig 3) træk som ikke før er undersøgt kvantitativt og sociolingvistisk. De ti variable fremgår af tabel 1.

Jeg har analyseret variablene auditivt og stort set på klassisk sociolingvistisk vis, men som det fremgår, er enkelte variable opdelt i to. Det gælder *t* i forlyd, samt udtalen af kernen i *aj*-difftongen. Det skyldes at disse variable inddeles i tre udtaler, mens de øvrige inddeles i to. De forskellige udtaler anser jeg som sociolingvistiske ressourcer som individet kan benytte, og mens én ses som 'standard'-udtalen, ses den anden (eller de andre) som 'ikke-standard'-udtaler. For *t*- og *aj*-variablene gælder altså at de i denne analyse hver for sig rummer to 'ikke-standard'-udtaler.

Jeg benytter 64 interview med eleverne som data for analysen. Interviewene er alle enkeltmandsinterview hvor en informant er blevet interviewet individuelt af mig. Der er 32 piger og 32 drenge. Jeg har ladet en anden aflytter (Jens Normann Jørgensen) kode en meget lille del af materialet (to elevers sprogbrug). Jeg havde på forhånd markeret de forekomster der skulle kodes, og for hver forekomst var der to eller tre varianter at vælge imellem (jf. tabel 1), samt en alternativ 'kan ikke afgøres'-kategori. I 93 % af tilfældene er der overensstemmelse mellem vores kodninger, hvilket må siges at være et forholdsvis højt tal. F.eks. kan man sammenligne med Jørgensen og Kristensen (1994) som refererer at have en overensstemmelse på over 80 %, hvilket de godtager som et acceptabelt niveau (1994: 243-44). Den høje grad af overensstemmelse mellem mine og Jens Normann Jørgensens kodninger i forhold til Kjeld Kristensens og Jens Normann Jørgensens kodninger kan skyldes at de variable jeg har udvalgt specifikt, er udvalgt ud fra kriterier om at afgørligheden skal være høj. Dermed er eksempelvis analyser af udtalen af korte *a*'er (som i analyser af 'fladt *a*') ikke medtaget, fordi denne variabel er svær at aflytte. Aflytningen af *a*-variablene nævnes specifikt af Kristensen og Jørgensen som krævende (1994: 243).

I hvert interview snakker vi om elevens klasse, og jeg spørger 'vil du sige det er en god klasse du går i?'. Fra dette sted i hvert interview starter jeg analysen, og analyserer de 20 følgende forekomster af hver variabel. Hvis der ikke er 20 forekomster, nøjes jeg med dem der er. Eftersom de forskellige variable har forskellig frekvens i materialet, er det ikke det samme uddrag af samtalen der analyseres for hver variabel. F.eks. er s-variablen meget hyppig, og derfor bliver det uddrag den analyseres i, langt kortere end for de andre variable (se Maegaard 2007: 81 ff. for mere udførlige beskrivelser af analysemetoden).

I afsnittene nedenfor følger en kort gennemgang af hver variabel.

TABEL 1. OVERSIGT OVER DE TI FONETISKE VARIABLE

Traditionelle høj-/lav-københavnske variable	Traditionelle yngre/ældre-variable	Ikke-traditionelle variable
Kortvokalforlængelse (Lavkøbenhavnsk) 'snakke', 'gruppe', 'klasse'	Hævning af æ før velær nasal: [eŋ] (Yngre) 'tænke', 'engelsk', 'penge'	Ustemt initialt r: [r ^h] 'rimelig', 'rød', 'ryge'
Stærk affrikering af initialt t: [tʃ] (Lavkøbenhavnsk) 'ti', 'tusind', 'teori'	Sammensmeltning af [ø] og foranstående vokal V til [ʷø] (Yngre) 'tid', 'hvad', 'sidde'	Addental s: [s]
Tilbagetrækning af kernen i aj-diftongen: [ɑj] (Lavkøbenhavnsk) 'haj', 'lege', 'hejse'		Palatalisering af initialt t: [tʲ] 'ti', 'tusind', 'teori'
Fremskydning af kernen i aj-diftongen: [ɑ ⁺ j] (Højkøbenhavnsk) 'haj', 'lege', 'hejse'		
Postalveolært [ʃ] for standard [ʃ _j] (Højkøbenhavnsk) 'sjov', 'speciel', 'charme'		

Kortvokalforlængelse

Brink & Lund beskriver den lavkøbenhavnske vokallængde, som svarer til højkøbenhavnsk kortvokal, som halvlång og afviser på grundlag af deres empiri at lavkøbenhavnsk skulle have sammenfald mellem ord som 'pakken' og 'parken' (Brink & Lund 1975: 605 ff.). De foreslår endvidere at det mht. denne variabel skulle være højkøbenhavnsk der har nyudviklingen, og lavkøbenhavnsk der har en ældre fakultativ

halvlængde (Brink & Lund: 607). Grønnum (2001) beskriver vokal-længden modsat: 'At tendensen breder sig til standardsproget er ret sikkert' (Grønnum 2001: 294). Begge dele er sandsynligvis korrekt; dvs. at den udvikling som Brink & Lund beskriver, har fundet sted inden udviklingen der af Grønnum beskrives som igangværende forandringer. For at undersøge Grønnums formodning (som i øvrigt er almindelig blandt sprogforskere) har jeg valgt at medtage variablen i undersøgelsen. Udover Brink & Lunds findes ikke mange empirisk baserede kvantitative undersøgelser af 'kortvokalforlængelse'. Af denne grund, og fordi trækket forekommer at være et af de allermest saliente lavkøbenhavnske træk, var det oplagt at vælge det til denne undersøgelse. Det er interessant at se om udviklingen som Grønnum (og andre) iagttager, faktisk kan bekræftes af mit materiale, om der kan spores sociale forskelle i brugen af længde, eller om alle elever eventuelt har kortvokal.

Kortvokalforlængelse undersøges kun i udvalgte ord, fordi der efter alt at dømme er forskel på hvor sandsynlig en langvokal er i forskellige sproglige kontekster. Til analysen har jeg valgt kun at se på længden af den trykstærke vokal i ordene 'klasse', 'gruppe' og 'snakke' fordi de forekommer i alle interview. Flertals- og bestemthedsformer af de to første ord medtages også, samt bøjninger af 'snakke', men ikke 'snak' (subst.).

aj-variablen

Dette er endnu en variabel som har været anset for at adskille lav- og højkøbenhavnsk sprogbrug. Den har ifl. Brink & Lund gennemgået en udvikling først fra [aj] til [aʃ] og siden omvendt fra [aʃ] til [aj] (jf. Brink & Lund 1975: 89 ff.). Brink & Lund nævner at [aʃ]-udtalen af mange danskere forbindes med 'Hellerup-dansk', men at der skulle være en sådan forbindelse, kan de ikke umiddelbart se dokumentation for i materialet. De skriver imidlertid om [aʃ]: 'l-københavnsk er den jo, inden den fra 1940 kommer til at dominere og sejre i h-københavnsk' (Brink & Lund 1975: 96).

Jørgensen (1980) undersøger også *aj*-variablen i københavnsk. På baggrund af sine analyser modificerer han Brink & Lunds konklusion om [aj]-udtalens sejr i h-københavnsk, idet han kun ser den delvis

bekræftet, men klart konstaterer en tendens til forandring mod øget brug af [ɑj]. Dette ses især hos de lav-københavnske mænd (Jørgensen 1980: 102-3).

Holmberg m.fl. (1991: 149 ff.) viser hvordan *aj*-variablen varierer mht. baggrundsvariablene socialklasse og køn med højere frekvens af [ɑj] eller [a+j] hos hhv. arbejderklasse-informanter og mænd. Til gengæld finder de ingen signifikante forskelle hvad angår alder (Holmberg m.fl. 1991: 150-151). Holmberg m.fl. tolker endvidere det meget uklare billede stilanalysen giver, som udtryk for igangværende forandringer, men i hvilken retning kan ikke konkluderes (Holmberg m.fl. 1991: 158).

æng-variablen

æng-variablen beskrives ikke hos Brink & Lund (1975) men nævnes ifm. ordet 'engel' af Brink m.fl. (1991), hvor varianten ['æŋ] suppleres med ['eŋ] med kommentaren 'hos et mindretal af unge' (Brink m.fl. 1991: 404). Jeg har ikke hos Brink m.fl. fundet varianten beskrevet i forbindelse med andre ord, som f.eks. 'tænke', 'penge', 'engelsk', 'enkel' hvor kun [æŋ]-formen nævnes.

Holmberg m.fl. beskriver til gengæld brugen af [eŋ]-formen som typisk for den unge aldersgruppe, hvilket dog kun ses ved informanternes brug af varianten i 'non-casual' stil hvor der er signifikant forskel på de to aldersgrupper (Holmberg m.fl. 1991: 219). Også Grønnum anser den hævdede form for at være et yngre træk (2001: 298).

Variablen er ikke særlig hyppig i materialet, og derfor tjener analysen egentlig mere til at frembringe hypoteser end til egentlig at sige noget overordnet om elevernes sprog. Den er medtaget fordi den er en af de kendte variable som sprogforskere har antaget varierer mht. alder, og hvor den formodede yngre form derfor burde være hyppig i materialet.

Sammensmeltning af [ð] og foranstående vokal v til dentalvokal [ʋð]

Denne variant beskrives af Brink & Lund som en 'dentalvokal' hvilket dækker over en sammensmeltning, hvor vokalen næsten forsvinder og artikuleres som en del af det efterfølgende [ð]. Sammensmeltningen betragtes af Brink & Lund som en forholdsvis ny udtale. De skriver følgende: 'Ved *i*, *e*, *y* og *ø* er sammensmeltningen overordentlig alm.

i per.s [*periodens*, *MM*] sidste halvdel i normal tydelig tale, givetvis generationsmæssigt ekspanderende' (1975: 223). Udtalen omtales altså kun i forbindelse med vokalerne *i*, *e*, *y* og *ø*, men jeg medtager alle vokaler i min analyse, eftersom sammensmeltningen også kan høres i ord som 'hvad', 'fod' mv. Kristiansen m.fl. (2002: 66) og jeg selv (Maegaard 2005: 61) har i analyser af sprogprøver til dialektmasketest set udtalen som typisk for ungt københavnsk. Brink m.fl. ser også udtalen som mere hyppig hos unge end ældre (1991: 1593).

t i forlyd manifesteret som [t]/[ts]

Endelig er der de sidste fem udtaler som ikke er blevet undersøgt ret meget. Det er ikke helt rigtigt for variabelen 't i forlyd manifesteret som [t]/[ts]'. Det stærkt affrikerede *t*, [ts], har været set som en del af den klassiske lavkøbenhavnske udtale (Brink & Lund 1975: 353 ff., Jørgensen 1980: 86 ff.). I Maegaard (2005: 61) ses den imidlertid som en moderne københavnsk udtale på linje med Grønnum (2001).

t i forlyd manifesteret som [t]/[tʰ]

Jeg kender ikke til nogen der før har beskrevet denne variabel, men som nævnt ovenfor var [tʰ]-varianten en af de udtaler jeg bemærkede ret tidligt i feltarbejdet. Den er medtaget i analysen fordi den er en af de variable jeg ud fra feltarbejdet forestillede mig kunne være socialt distinktiv.

Varianten [tʰ] kendes fra udtaler af f.eks. 'tivoli' som [tʰiwlɪ] eller 'irriterende' som [iʰtʰeʰɔnə], men den er så vidt jeg ved aldrig blevet analyseret som sociofonetisk variabel. [tʰ]-varianten er den eneste udtale eleverne selv spontant omtalte. F.eks.: 'du skal bare prøve at høre Tariq han siger sådan [tʰeoʰrɪ]'. Det var en bemærkning der faldt da nogle elever udspurgte mig om hvad det var jeg var interesseret i (de havde en formodning om at en sprogforsker i ungdomssprog nok var ude efter f.eks. bandeord og slang). Da jeg forklarede eleverne at jeg især var interesseret i udtalevariation, henviste en af dem lynhurtigt til Tariq som altså angiveligt brugte [tʰ]-varianten. Dette indikerer at variabelen er forholdsvis salient, i det mindste for visse af eleverne.

[tʰ]-varianten findes også beskrevet i medierne f.eks. i begrebet 'Tjingberg' eller 'tjingbergs' (Politiken 20/05/2006), hvor der henvises

til en bydel i København som stereotypet opfattes som indvandrerghetto. Udtalen ses også tit på blogs og i chatrooms, som her:

No_user: du OZZ tjotal sej.. dig du orrrnlig vigtig perker på 13 âRRRR fra
tjingberg, mig hahaha sværger jeg knækkE din ansigt med min
FIIIST ses shabab ([http://xplayn.com/forum/
topic/60423/2333349#2333349](http://xplayn.com/forum/topic/60423/2333349#2333349), 03/11/2007)

eller

KinG-PinG: Tjotjal, har du stadig tjusind tjuse?
Ptn – Fighterz:
Tjuzind tjatjuuuz
(<http://xplayn.com/398?newsId=4993>, 29/08/2008)

Denne udtale er altså ikke velbeskrevet af lingvister, men er bemærket og benyttet af sprogbrugere.

r i forbyd manifesteret enten stemt [r] eller ustemt [r.]

r-variablen er heller ikke typisk for variationsanalyser af dansk talesprog, men jeg medtager den fordi den ustemte variant var bemærkelsesværdigt tydelig hos nogle af eleverne, og jeg havde en formodning om at den varierede i materialet.

Grønnum (2001) nævner det ustemte [r.]: 'Det skal bemærkes at dansk /r/ hos børn ofte høres ustemt og med støj [...] og udtalen er muligvis ved at trænge igennem i standardsproget' (Grønnum 2001: 125). Her forbindes brug af ustemt *r* altså med børnesprog.

s manifesteret som enten alveolært eller addentalt

Addentalt *s* er kendt som 'ungpigelæsp', og er anset for at være mere hyppig hos kvinder end hos mænd – og altså specielt hos unge piger (Bau & Hutters 2005: 4). Det er en type udtale som man ikke finder hos indskolingsbørn, men som altså kan tilegnes senere (Hutters & Bau 2006: 18). Der findes så vidt jeg ved ikke sociolingvistiske eller dialektologiske undersøgelser af udbredelsen af addentalt læsp, så associationen mellem udtalen og unge piger bygger på fornemmelser snarere end på egentlige systematiske analyser af talesprog.

Når jeg medtager variablen, er det fordi den var meget fremtrædende hos visse af eleverne, og det forekom mig at ikke kun pigerne men også visse drenge benyttede den. Om dette viste sig at holde stik, kommer jeg ind på i analyseresultaterne senere. Det er muligvis den samme variant som ofte og i de to chat-citater ovenfor gengives på skrift som æ. En anden mulighed er at æ'erne dækker over en stemt variant, men det er endnu ikke belyst.

sj i forbyd manifesteret enten som [s_i] eller [ʃ]

Denne variabel forekom mig også bemærkelsesværdig fordi [ʃ]-varianten for mig konnoterer ældre udtale, og jeg havde ikke forventet at høre den blandt 15-årige. Men den var der tydeligvis, og for at få overblik over dens fordeling i materialet har jeg medtaget den i analyserne. Der er tale om en lyd som normalt svarer til en stavning med *sj-*, *sh-*, *ch-* eller i visse tilfælde *g-* (f.eks. 'genert', 'gélé'). Jeg differentierer ikke mellem fremmedord og andre ord fordi det var min oplevelse under feltarbejdet at ord som 'sjov', 'sjælden', 'show', 'charmetrøld' og 'speciel' alle kunne have [ʃ]-varianten. Variationen nævnes ikke af Brink & Lund (1975), men Brink m.fl. (1991) nævner den under opslaget 'show' hvor de skriver at [ʃ]-varianten især, men sjældent, høres hos yngre (Brink m.fl. 1991: 1208). Dette er den eneste kommentar om udtalen jeg har set noget sted. Brink & Lund beskriver til gengæld hvordan [s_i]-udtalen i højkøbenhavnsk kan modsvares af [s] i lavkøbenhavnsk (og for visse ord omvendt), og på den baggrund kunne man forvente at [s_i]-udtalen ville forsvinde eller i det mindste blive mindre frekvent. Det lader dog ikke til at være tilfældet at dømme ud fra mit materiale, hvor jeg ikke har bemærket en eneste forekomst af [s] i stedet for [s_i]. Tværtimod ser det snarere ud til at [s_i] hos visse elever er udviklet til [ʃ].

Analyserne af disse fonetiske variable sættes i relation til de sociale analyser af praksisser og sociale kategorier blandt eleverne.

SOCIALE KATEGORIER OG FONETISK VARIATION

Eleverne kan på baggrund af analysen af det sociale rum på Byskolen inddeles på mange forskellige måder, og i en analyse der undersøger sammenhængen mellem sprogbrug og andre sociale praksisser og

kategorier, er det oplagt interessant at forsøge at foretage statistiske beregninger af denne sammenhæng. Jeg ønsker at besvare spørgsmål som 'benytter piger hyppigere addentalt s end drenge?', som er en klassisk indfaldsvinkel til sproglig variation i sociolingvistikken, idet man benytter baggrundsvARIABLE som køn, etnicitet og klasse i analyserne. Dette er baggrundsvARIABLE som ikke er vokset ud af etnografiske undersøgelser af det sociale felt man undersøger, men som på forhånd antages at have en betydning for variationen. Men fordi jeg anlægger et praksisperspektiv og således kæder den sproglige variation sammen med andre former for praksis, ønsker jeg også at kunne besvare spørgsmål af typen 'hænger sprogbrug sammen med øvrige sociale praksisser?'. De personer som identificeres som eksponenter for bestemte stilklynger, må i det perspektiv jeg har anlagt i denne artikel, også antages at afvige fra andre personer rent sprogligt.

I analysen af forskelle i brugen af de sproglige ressourcer jeg her har udvalgt, benytter jeg almindelig χ^2 -test. Jeg har ikke benyttet værdier hvor antallet af forekomster af den pågældende variabel var under fem (jf. Labov 1971: 166, Jørgensen & Kristensen 1994: 37).

Piger og drenge

I analysen af det sociale rum på Byskolen var det tydeligt at køn er en af de vigtigste forskelssættere blandt eleverne (se evt. Maegaard 2007: 187 ff. eller Maegaard & Quist 2009). Der var næsten ingen relationer på tværs af køn, og de to køn indgik i forskellige sociale praksisser. Derfor er det naturligvis oplagt at undersøge hvorvidt denne forskelssætten også slår igennem sprogligt, altså om der er forskel på den måde drengene og pigerne taler på. Tabel 2 viser andelen af brugen af de forskellige varianter fordelt efter køn. De steder hvor der er signifikante forskelle, er rækken fremhævet med gråt. En af varianterne, [α -j], måtte udgå af analyserne, eftersom den kun blev benyttet to gange – af én elev – i hele materialet. Noget kunne altså tyde på at denne variant er på vej ud af den københavnske sprogbrug. Tabel 2 viser derfor kun ni variable.

TABEL 2. FORSKELLE PÅ PIGERS OG DRENGES SPROGBRUG MHT. DE NI VARIABLE. %-KOLONNERNE VISER PROCENTANDELEN AF DE FORSKELLIGE VARIANTER UD AF DET SAMLEDE ANTAL FOREKOMSTER N AF VARIABLEN. SIGNIFIKANTE FORSKELLE ER MARKERET MED * FOR $P < 0,05$, ** FOR $P < 0,01$ OG *** FOR $P < 0,001$

	Piger %	Dreng %	N Piger	N Dreng
Addentalt s	8,0 ***	2,8	600	680
[ts]	22,5 ***	3,5	600	680
[ʈ]	0,7 ***	8,2	600	680
[r _ɐ]	6,8	7,5	600	680
Kortvok.forl.	18,3	18,4	486	511
[ʰø]	57,8	61,0	521	592
[ʃ]	19,6 ***	64,0	153	222
[eŋ]	27,1 **	56,8	48	44
[αʝ]	30,9 ***	7,3	110	96

Det fremgår altså at forskellige varianter benyttes forskelligt af drenge og piger. Visse varianter benyttes mest af piger, visse mest af drenge. Addentalt s, [ts] og [αʝ] høres altså primært hos piger, mens [ʈ], [ʃ] og [eŋ] høres primært hos drenge.

’Udlændinge’ og ’danskere’

Distinktionen ’udlænding’ vs. ’danser’ viste sig ligeledes at være en væsentlig distinktion i det sociale rum (se Maegaard 2007: 137 ff., Maegaard 2010). Denne distinktion bør derfor også undersøges sprogligt. Jeg har benyttet elevernes egne kategoriseringer, dvs. ikke en inddeling fastlagt efter ydre data, som statsborgerskab, førstesprog, forældres opvækstland eller andet. Dvs. at jeg inddeler i tre kategorier: ’udlændinge’, ’danskere’ og dem der hverken er i den ene eller anden kategori. Denne sidste mellemkategori tager jeg ikke hensyn til i analysen, men ser udelukkende på forskelle mellem ’udlændinge’ og ’danskere’. Tabel 3 viser forskellene. De steder hvor der er signifikante forskelle, er rækken fremhævet med gråt.

TABEL 3. FORSKELLE PÅ 'UDLÆNDINGES' OG 'DANSKERES' SPROGBRUG MHT. DE NI VARIABLE. %-KOLONNERNE VISER PROCENTANDELEN AF DE FORSKELLIGE VARIANTER UD AF DET SAMLEDE ANTAL FOREKOMSTER N AF VARIABLEN. SIGNIFIKANTE FORSKELLE ER MARKERET MED * FOR $P < 0,05$, ** FOR $P < 0,01$ OG *** FOR $P < 0,001$.

	Udlændinge %	Danskere %	N Udl.	N Dan.
Addentalt s	18,5 ***	2,9	200	1020
[ts]	32,5 ***	7,9	200	1020
[v]	9,5 **	4,1	200	1020
[r _o]	20,5 ***	4,6	200	1020
Kortvok.forl.	7,5 ***	20,3	160	798
[ʰð]	63,9	59,7	155	917
[ʃ]	77,1 ***	38,9	70	301
[eŋ]	38,5	40,8	14	76
[αʝ]	61,1 ***	11,8	36	159

Der er altså signifikante forskelle på 'udlændernes' og 'danskernes' sprogbrug mht. alle variable undtagen de to traditionelle yngre/ældre-variable: *æng*-variablen og *ð*-variablen. Det tyder på at disse to variable ikke benyttes i identitetskonstruktion på samme måde som de andre.

Det fremgår tydeligt af tabel 3 at 'udlænderne' benytter langt flere ikke-standard-varianter end 'danskerne', som kun ligger højest mht. kortvokalforlængelse. Der er altså ikke på samme måde som ved dreng/pige-forskellene tale om at visse ikke-standardtræk kunne opfattes som den ene slags, visse som den anden slags ('pigetræk' vs. 'drengetræk'). I stedet er næsten alle de varianter jeg har optalt, 'udlændergevarianter' – undtagelsen er kortvokalforlængelse.

Kortvokalforlængelse er det eneste klassiske lavkøbenhavnske træk i analysen efter at [αʝ] udgik af analyserne pga. for få forekomster (og det affrikerede t medregner jeg som nævnt ikke til det lavkøbenhavnske). Muligvis havde andre klassiske lavkøbenhavnske træk haft samme fordeling i materialet, men det er altså ikke til at sige noget sikkert om. Hvis man inddeler varianterne på den måde jeg gjorde i tabel 1 da jeg introducerede dem, fremgår det at netop den lavkøbenhavnske variant af kortvokalforlængelse benyttes signifikant mere af 'danskere' end af 'udlænderne', mens de yngre varianter [ð] og [eŋ] ikke udviser signifikante forskelle mht. 'udlænder'/'danser'-

distinktionen. Til gengæld udviser alle de 'ikke-traditionelle' varianter og $[\alpha^+j]$ signifikant forskel på den måde at 'udlændingene' benytter dem mere end 'danskerne'.

'Udlændinge', 'danskere', piger og drenge

Der er altså store forskelle mellem elevernes brug af variablene, både når de inddeles i 'udlændinge' og 'danskere', og når de inddeles efter køn. Imidlertid er det interessant at se om disse forskelle nuanceres hvis man inddeler efter både køn og etnicitet på én gang, dvs. inddeler i fire kategorier: 'udlændingepiger', 'danske piger', 'udlændingedrenge' og 'danske drenge'.

Resultatet fremgår af tabel 4. Signifikansberegningerne giver $p < 0,001$ for alle variabelnes vedkommende bortset fra *ang*-variablen hvor $p < 0,05$. Bemærk at antallet af forekomster på *ang*- og *aj*-variablerne er lille (den forventede frekvens er mindre end 5 i mere end 20 % af cellerne), så det beregnede signifikansniveau er her mere usikkert. Signifikanstestningen er foretaget samlet mellem grupperne – ikke parvis.

Som det fremgår af tabellen, er 'udlændingepigerne' den gruppe som har færrest lysegrå felter. Dvs. at de er den gruppe som sjældnest ligger i midten mht. brug af variablene. 'Udlændingepigerne' er dem der oftest benytter addentalt *s*, *[ts]* og $[\alpha^+j]$ og mindst ofte *[t]*, kortvokalforlængelse, *[vø]* og *[/]*. 'Udlændingepigerne' er altså den kategori der har den mest udprægede sproglige adfærd, både mht. høj og lav brug af variable. Det er vigtigt at understrege at der i tabel 4 er tale om *relativt* høj og lav brug. Derfor kan et indeks på 15 for én variabel være høj brug mens det for en anden variabel er middel. Det drejer sig altså om hvor bredt spændet er mellem elevernes indbyrdes indekser.

TABEL 4. FORSKELLE PÅ 'UDLÆNDINGEPIGERS', 'DANSKE' PIGERS, 'DANSKE' DRENGES OG 'UDLÆNDINGEDRENGES' SPROGBRUG MHT. DE NI VARIABLE. %-KOLONNERNE VISER PROCENTANDELEN AF DE FORSKELLIGE VARIANTER UD AF DET SAMLEDE ANTAL FOREKOMSTER N AF VARIABLEN. DE MØRKESTE FELTER VISER DE(N) GRUPPE(R) SOM BENYTTER DEN PÅGÆLDENDE VARIANT MEST, DE HVIDE DEM SOM BENYTTER DEN MINDST, DE LYSEGRÅ DE(N) GRUPPE(R) SOM LIGGER MIDT IMELLEM.

	Udl.piger %	Dan. piger %	Dan. drenge %	Udl. drenge %	N up	N dp	N ud	N dd
Addental s	23,3	6,0	0	15,8	80	500	120	520
[ts]	57,5	15,2	1,0	15,8	80	500	120	520
[tʰ]	0	0,8	7,3	15,0	80	500	120	520
[r _s]	16,3	4,8	4,4	23,3	80	500	120	520
Kortvok.forl.	0	21,7	21,1	11,9	59	410	101	388
[ʁð]	41,5	60,2	59,1	75,5	53	457	102	460
[ʃ]	11,8	20,7	53,6	98,1	17	135	53	166
[eŋ]	0	29,5	56,3	55,6	5	44	9	32
[αʝ]	73,3	15,3	8,4	0	30	78	6	83

Samtidig er 'udlændingedrengene' interessante idet de har den mest udprægede sprogbrug mht. ikke-standardvarianter. 'Udlændingedrengene' er dem der oftest benytter [tʰ], [r_s], [ʁð] og [ʃ]. Det er interessant at der for tre af disse variables vedkommende er tale om at 'udlændingepiger' og 'udlændingedrenge' har udpræget sprogbrug i hver deres retning; det gælder for [tʰ], [ʁð] og [ʃ]. Og mht. den eneste variabel hvor 'udlændingedrengene' udviser udpræget adfærd i standardretning, [αʝ], udviser 'udlændingepigerne' udpræget adfærd i ikke-standardretning. Det ser altså ud til at 'udlændingepiger' og 'udlændingedrenge' har meget forskellig sproglig adfærd. Jeg vil følge dette tema nedenfor når jeg inddeler eleverne efter stilklynger (klynger af praksisser med social betydning).

Det fremgår at kortvokalforlængelse er et typisk 'dansk' træk, uafhængigt af køn, og at ustemt r er et typisk 'udlændinge'-træk, uafhængigt af køn. Tabellen viser at de varianter som i tabel 2 blev set som hhv. pige- og drengevarianter faktisk ikke blot er pige- og drengevarianter, men 'udlændingepige'- og 'udlændingedrenge'-varian-

ter. Eneste afvigelser fra dette mønster er kortvokalforlængelse som forekommer mest højfrekvent hos 'danske' piger og drenge, og [eŋ] som forekommer mest hyppigt hos 'danske' drenge. Det ser altså ud til at køn og 'udlænding'/'dansker'-kategoriseringen er vævet ind i hinanden på en måde der har væsentlig betydning for sprogbrugen. Især er det interessant at bemærke at 'udlændingedrengene' og 'udlændingepigerne' udgør polerne i variationskontinuet for en del af variablene.

Nedenfor nærmer jeg mig ad anden vej et overblik over elevernes brug af de udvalgte variable.

PRAKSIS OG FONETISK VARIATION

Det etnografiske feltarbejdes fokus på praksis resulterede i otte klynger af praksisser som benyttedes sammen, typisk af de samme elever, og som tillagdes social betydning. Mange af eleverne kunne forbindes med en af disse otte klynger, og i den følgende analyse benytter jeg dem som baggrundsvariabel for sproglige analyser. De elever som jeg så som repræsentanter for de forskellige stilklynger, inddeler jeg efter hvilken stilklynge de kan forbindes med. Jeg opererer altså nu videre med kun et udvalg af eleverne, eftersom tolv elever ikke kunne forbindes med en stilklynge.

Stilklyngerne omfatter otte klynger af praksisser og har hver fået et mærkat tilknyttet som associerer til den *persona* eleverne konstruerer ved at engagere sig i disse praksisser. Personabegrebet er knyttet til teorier om stil og performance og skal ses som 'individets stilistiske præsentation af et selv' (Maegaard 2007: 55). Her henviser *stil* til 'en klynge af ressourcer, herunder sproglige ressourcer, som i relation til andre ressourcer gøres socialt meningsfuld' (Quist 2005: 78). Stil er altså en proces hvorved kombinationer af adfærdselementer forbindes med social betydning (Eckert & MacConnell-Ginet 2003: 308). Personaen er det selv der præsenteres gennem stilistiske praksisser.

Stilklyngerne har fået mærkaterne: 1) 'udlændingepiger', 2) 'pæne danske piger', 3) 'seje danske piger', 4) 'alternative piger', 5) 'seje etnisk blandede drenge', 6) 'seje danske drenge', 7) 'pæne danske drenge' og

8) 'nørdedrenge'. I tabel 5 er praksisserne knyttet til 'udlændingepiger' og 'seje etnisk blandede drenge' opstillet for at give eksempler på klyngerne (mere uddybende beskrivelser og analyser findes i Mægaard 2007).

TABEL 5. OVERSIGT OVER TO STILKLYNGER, 'SEJE ETNISK BLANDEDE DRENGE' OG 'UDLÆNDINGEPIGER'

	'Seje etnisk blandede drenge'		'Udlændingepiger'	
Rygning		Ryger ikke		Ryger ikke
Alkohol	Drikker alkohol			Drikker ikke alkohol
Færden i frikvartererne	Kommer i centralrummet eller udenfor		Kommer i centralrummet	Kommer ikke udenfor
Det hetero-seksuelle marked	Har kærester og er sammen med piger både i frikvarter og efter skole			Har ikke kærester, og er ikke sammen med drenge i frikvarter eller efter skole
Færden i byen	Bruger storbyen ikke-institutionelt, dvs. kommer rundt i hele byen, uden voksnes kontrol		Bruger storbyen institutionelt (dvs. kommer rundt i hele byen, men altid i institutionelle rammer, under voksnes kontrol)	
Fritids-aktiviteter	Fitness eller fodbold		Går til undervisning i modersmål (typisk arabisk)	Går ikke til sport
Job	Arbejder i tøjbutik...	...eller intet job		Intet job
Frokost	Køber mad i supermarkedet eller på shawarmabaren		Køber mad i supermarkedet eller har boller eller frugt med hjemmefra	
Gangart	'Trippende' gang			
Tøj	Sort/gråt/hvidt pop-tøj. Jeans (blå) og bukser i andet stof, som regel sorte. Bukserne er løse, men ikke baggy. T-shirt. Går med smykker, halskæder, som regel tykke guld-kæder. Nogen gange kasket. Mærketøj, fx Ice-man		Mørkt tøj, lædersko eller	
Fremtidsplaner	Gymnasium, evt. htx eller hhx		Gymnasium	

Jeg foretager samme type analyse som jeg gjorde mht. kategorierne piger/drenge og 'udlænding'/'danser', men analysen kompliceres af at jeg nu opererer med en inddeling i otte grupper. Jeg inddeler i *stil-grupper* på baggrund af stilklyngetilhørsforhold, eftersom stilklyngen er en klynge af stilistiske træk, ikke en klynge af individer. Tabel 6 viser procentandelen af de udvalgte varianter for hver stilgruppe.

TABEL 6. FORSKELLE PÅ DE FORSKELLIGE STILGRUPPERS SPROGBRUG MHT. DE NI VARIABLE. KOLONNERNE VISER PROCENTANDELEN AF DE FORSKELLIGE VARIANTER UD AF DET SAMLEDE ANTAL FOREKOMSTER AF VARIABLEN. MØRK FARVE VISER RELATIVT HØJ BRUG AF DEN PÅGÆLDENDE VARIANT (DE(N) GRUPPE(R) SOM BRUGER DEN MEST), HVID VISER RELATIVT LAV BRUG (DE(N) GRUPPE(R) SOM BRUGER DEN MINDST), OG LYSEGRÅ VISER EN SPROGBRUG SOM ER MIDDEL. AFHÆNGIGHEDEN MELLEM STILKLYNGE OG SPROGBRUG ER SIGNIFIKANT PÅ 0,001-NIVEAU ALLE STEDER, BORTSET FRA [eN] HVOR $P < 0,05$.

	kl 1 udlænd- ingepi- ger	kl 2 pæne danske piger	kl 3 seje danske piger	kl 4 alter- native piger	kl 5 seje etnisk bland- ede drenge	kl 6 pæne danske drenge	kl 7 seje danske drenge	kl 8 nørde- drenge
Add. s	22,5	10,7	0	0	7,9	0	0	0
[ts]	57,5	27,5	6,7	8,3	8,3	1,3	0	2,5
[tʰ]	0	1,1	1,7	0	12,5	6,3	4,4	0
[r _ə]	16,3	5,0	15,0	8,3	12,1	6,3	4,4	0
Kortvok.f.	0	22,5	26,1	2,3	11,8	3,0	38,0	40,0
[ʔ]	41,5	53,8	56,7	77,8	69,0	1,6	52,0	53,3
[ʃ]	11,8	15,3	40,0	33,3	95,4	48,1	34,1	60,0
[eŋ]	0	25,8	0	0	64,7	50,0	66,7	33,3
[αʝ]		21,2	0	0	0	27,3	3,8	0

Det ser umiddelbart ud til at stilklyngerne hænger sammen med sprogbrugen idet afhængigheden er signifikant mht. alle variable. Mht. varianterne [tʰ], [ʃ] og [αʝ] udviser testen signifikans på et meget højt niveau ($p < 0,0001$), men sammenhængen må alligevel tages med forbehold fordi antallet af celler med forventet frekvens under 5 er højere end 20 % (det gør den beregnede p-værdi mindre sikker). Hvis jeg havde valgt ikke at medtage stilgruppe 3, 4 og 8 pga. for få personer i hver gruppe, havde jeg været ude over dette problem, men for fuldstændighedens skyld vil jeg også inddrage disse grupper

i diskussionen. Resultatmønsteret for [eŋ]-varianten må tages med forbehold idet antallet af celler med forventet frekvens under 5 er på 66,7 %.

Addentalt s

Af tabel 2, 3 og 4 fremgik det at addentalt *s* både benyttes mere af piger end af drenge, og mere af 'udlændinge' end af 'danskere'. Dette forhold giver tabel 6 et mere nuanceret billede af. Det fremgår nemlig at addentalt *s* kun benyttes af elever fra stilgruppe 1, 2 og 5, og langt mere i stilgruppe 1 end i de andre. Dermed er det også i denne inddeling 'udlændingepiger' (1) der benytter trækket mest, mens 'pæne piger' (2) og 'seje etnisk blandede drenge' (5) bruger det mindre. Trækket kan ikke opfattes som et generelt 'pigetræk', idet hverken stilgruppe 3 ('seje danske piger') eller 4 ('alternative piger') bruger det. Addentalt *s* bruges generelt ikke af drenge, bortset fra de 'seje etnisk blandede drenge', og ikke af 'seje piger' eller 'alternative piger'.

Stærkt affrikeret t – [ts]

Også her giver inddelingen i stilgrupper et mere detaljeret billede af forholdene. Af tabel 2, 3 og 4 fremgik det at [ts] benyttes langt mere af piger end drenge og af 'udlændinge' end 'danskere'. Tabel 6 viser at det der giver denne forskel, er 'udlændingepigernes' brug af trækket. Eftersom de benytter det i 57,5 % af forekomsterne af variabelen, trækker de 'udlændinge'-kategoriens samlede tal op på 32,5 % på trods af at 'udlændinge-drengene' ikke bruger det ret meget. [ts] benyttes klart mest i stilgruppe 1 ('udlændingepiger'), men også stilgruppe 2 ('pæne danske piger') bruger dette træk.

Palataliseret t – [tʃ]

Resultaterne af analysen mht. dette træk må som nævnt tages med forbehold, men det er alligevel interessant at konstatere at den sammenhæng som fremgik af tabel 2 og 3 mht. køn og 'udlænding'/'danske'-distinktionen, også fremgår af tabel 6.

[tʃ] benyttes nærmest udelukkende af drengene, og især stilgruppe 5 ('seje etnisk blandede drenge') udmærker sig ved forholdsmæssig høj

brug af trækket, mens stilgruppe 6 ('pæne danske drenge') og 7 ('seje danske drenge') benytter det mindre. Stilgruppe 1 ('udlændingepiger'), 4 ('alternative piger') og 8 ('nørdedrenge') benytter det slet ikke.

[tʃ] er altså hyppigst i stilgruppe 5 ('seje etnisk blandede drenge') som har et indeks på 12,5. Der er altså egentlig ikke tale om at [tʃ] er et 'udlændinge'-træk, faktisk bør det snarere ses som et 'stilklynge 5'-træk. Det interessante er netop at mens de 'danske' drenge som ikke tilhører stilgruppe 5, har et indeks på blot 4,3, har de 'danske' drenge i stilgruppe 5 et indeks på 12,0, mens 'udlændingedrengene' i stilgruppe 5 har et indeks på 15,0¹. Dette resultat viser altså hvordan praksisforhold i høj grad spiller en rolle idet 'danske' drenge som deltager i samme praksisser som 'udlændingedrengene', har tilnærmelsesvis samme brug af trækket, set i forhold til de øvrige drenge lave brug af det.

Ustemt r – [r̥]

Brugen af dette træk er interessant og peger på at praksisperspektivet og kategori-perspektivet bør spille sammen i analyser af sproglig variation. Her er der nemlig tale om et træk som klart benyttes mere af 'udlændinge' end 'danskere', som det fremgår af tabel 3, men denne forskel kan ikke ses af tabel 6. Stilgruppe 1 ('udlændingepigerne') benytter [r̥] i 16,3 % af forekomsterne, mens stilgruppe 5 (de 'seje etnisk blandede drenge') kun benytter den i 12,5 % af forekomsterne. Imidlertid er det faktisk 'udlændinge-drengene' der trækker 'udlændinge'-kategoriens samlede indeks så højt op, idet de har et indeks på 23,3. De har altså et langt højere indeks end 'udlændingepigerne', men det fremgår ikke af tabel 6, fordi de 'danske' drenge i stilgruppe 5 har et indeks på kun 1,0 hvilket naturligvis trækker stilgruppe 5's samlede indeks ned. Til sammenligning har de øvrige 'danske' drenge et indeks på 5,2. Dette træk følger altså ikke samme mønster som [tʃ] hvor det sås at de 'danske' drenge der deltog i samme praksisser som 'udlændingedrengene', havde tilnærmelsesvis samme høje frekvens af trækket. Her ser de 'danske' drenge i stilgruppe 5 tværtimod ud til at adskille sig mere fra 'udlændingedrengene' end de andre 'danske' drenge gør.

Dette betyder at [r̥] ikke er en stilgruppe 5-markør. Man ser ikke en direkte sammenhæng mellem stilgruppe og brug af denne variant,

men derimod kan man konstatere at for denne variabel ser sociale kategorier ud til at spille større rolle end praksisforhold. Imidlertid kan ikke-brug af [r_ɔ] netop være en interessant og væsentlig ressource ved at signalere afstand. Det kan netop være vigtigt for de 'danske' drenge i stilgruppe 5 at signalere afstand til 'udlændingedrengene' i det mindste mht. et enkelt træk fordi de i øvrigt deltager i samme sociale praksisser. Dermed kan det at de 'danske' drenge i stilgruppe 5 næsten ikke benytter [r_ɔ], netop blive en ressource der signalerer deres ikke-tilhørsforhold til 'udlændinge'-kategorien. Og dette ikke-tilhørsforhold kan være vigtigere for disse drenge at signalere end for de 'danske' drenge som ikke tilhører stilgruppe 5. Det er imidlertid kun spekulation og ikke noget der kan eftervises, men i det perspektiv jeg har anlagt i artiklen, er det en oplagt fortolkning.

Trækket [r_ɔ] er altså i et kategoriperspektiv hyppigst blandt 'udlændingedrenge', dernæst blandt 'udlændingepiger'. I et stilklynge-perspektiv er det derimod hyppigst i stilgruppe 1 ('udlændingepiger'), dernæst stilgruppe 3 ('seje danske piger') og stilgruppe 5 ('seje etnisk blandede drenge'). De øvrige stilgrupper, både drenge og piger, benytter trækket stort set lige meget, bortset fra stilgruppe 8 ('nørdedrengene') der slet ikke benytter det.

Kortvokalforlængelse

Af tabel 3 fremgik det at kortvokalforlængelse benyttes mere af 'danskere' end af 'udlændinge', og det fremgår da også af tabel 6. Der er dog ikke den store forskel internt i stilgruppe 5, hvor 'udlændingedrengene' og de 'danske' drenge benytter kortvokalforlængelse i hhv. 11,9 % og 14,6 % af variabelforekomsterne. Stilgruppe 1 ('udlændingepigerne') benytter som de eneste slet ikke trækket, mens stilgruppe 4 og 6 (de 'alternative piger' og de 'pæne drenge') også har lave indekser.

Trækket fremstår altså som et udpræget 'dansker'-træk som især benyttes af 'de seje danske drenge', 'nørdedrengene', 'de seje piger' og 'de pæne piger'.

Sammensmeltningen [ʋð]

Sammensmeltningen af [ð] og foranstående vokal har den mest ensartede fordeling i materialet. Det fremgår af tabel 6 at stilgruppe 4

(‘alternative piger’) benytter trækket mest, med et indeks på hele 77,8. Resten af stilgrupperne fordeles sig jævnt nedefter, med stilgruppe 1 (‘udlændingepiger’) som den gruppe med det laveste indeks. Der er ikke nogen markante forskelle at bemærke. Hvis [ʋð] er et yngre træk, ser det altså ud til at være et generelt ungdomstræk som spreder sig nogenlunde med samme hast i forskellige grupper.

Postalveolært [ʃ]

Dette træks sammenhæng med stilklynger er som tidligere nævnt lidt usikker (problemet er det for lave antal forekomster i visse af stilgrupperne; her er det igen stilgruppe 4 (‘alternative piger’) og 8 (‘nørdedrenge’) der er problemer med). I udvalget benyttes [ʃ] klart mest i stilgruppe 5, ‘de seje etnisk blandede drenge’, som har et indeks på hele 95,4.

Her har ‘udlændingedrene’ faktisk et endnu højere indeks, nemlig 98,1, mens de ‘danske’ drenge i stilgruppe 5 har et indeks på 90,9. ‘Udlændingedrene’ benytter altså trækket mest, mens de andre drenge i stilgruppe 5 benytter trækket næsten lige så hyppigt (samme tendens som sås mht. [tʃ]).

Stilgruppe 1 (‘udlændingepiger’) har det laveste indeks, 11,8, efterfulgt af stilgruppe 2 (‘pæne danske piger’) med 15,3. Igen ses altså en modsatrettet brug af sproglige ressourcer hos hhv. ‘udlændingepiger’ og ‘udlændingedrenge’. Og igen følges stilgruppe 1 og 2 ad, med stilgruppe 1 som den mest udprægede. Samme tendens sås mht. addentalt s og [ts]. Blandt pigerne er det stilgruppe 3 (‘seje danske piger’) der fører an i brugen af [ʃ].

Hævet [eŋ]

Dette træks fordeling på stilgrupper er så usikker at jeg ikke vil gennemgå det her. Det eneste jeg kan bemærke, er at den forskel mellem piger og drenge brug af trækket som fremgik af tabel 2, også fremgår tydeligt af tabel 6. Alle pige-stilgrupper har lavere brug af trækket end alle drenge-stilgrupper.

Fremskudt [α⁺j]

For dette træk er der igen problemer med antallet af forekomster, og

igen er det stilgrupperne 4 og 8 ('alternative piger' og 'nordedrenge') der udgør et problem. Billedet i øvrigt er meget klart: Igen fører stilgruppe 1 ('udlændingepiger') an, mens stilgruppe 2 ('pæne danske piger') følger efter, her sammen med stilgruppe 6 ('pæne danske drenge'). Og igen udviser 'udlændingepiger' og 'udlændingedrenge' fuldstændig modsat adfærd, idet det fremgår at stilgruppe 5 har et indeks på 0.

SAMMENHÆNGE MELLEM SOCIALE KATEGORIER, STILKLYNGER OG SPROGBRUG

Nogle af de forskelle som fremkom i analyserne efter abstrakt kategoritilhørsforhold, blev nuanceret af stilgruppeanalyserne, mens der mht. stilgruppe 5 viste sig et mere kompliceret billede af samspil mellem kategorier og praksisser. Jeg vil fortsætte med at inddrage både kategorianalyserne og stilgruppeanalyserne i diskussionen af den sproglige variation mellem eleverne, idet begge former for analyse viser sig relevante.

Hvis man betragter varianterne som sociolingvistiske ressourcer individet kan benytte i personakonstruktion, bør ikke-brug opfattes som en ressource på linje med brug (eller som en negativ identitetspraksis, jf. Bucholtz 2001). Når pigerne i stilgruppe 1 har lav eller ingen brug af [t], kortvokalforlængelse, [vø], [ʃ] og [eŋ], har dette social betydning. At de benytter standardvarianten, er også brug af en ressource med betydningspotentiale – i kontrast til dem der bruger ikke-standardvarianten.

Af tabel 6 fremgår det at stilgruppe 1 er den mest ekstreme (forstået på den måde at gruppen har hhv. højest og lavest brug af givne varianter), eftersom den har enten højest eller lavest brug af alle ni varianter. Herefter følger stilgruppe 4, 5 og 8 (som alle har højest hhv. lavest brug af seks ud af ni varianter). Herefter følger stilgruppe 3, 6 og 7 (som har højest hhv. lavest brug af fem ud af ni varianter), og endelig følger stilgruppe 2 med en overvægt af mellemværdier og kun høje/lave indekser for to variable, begge i standardretning (dvs. lave). Begge steder følger denne stilgruppe mønstret hos stilgruppe 1.

På denne måde udmærker stilgruppe 1 sig som en gruppe der mht. alle varianter har udpræget brug, enten af den pågældende variant, eller

standardvarianten. Alle steder hvor stilgruppe 5 har høj brug af en variant, har stilgruppe 1 lav brug (bortset fra mht. [r̥]). Dette er i tråd med de praksisser jeg analyserer for de forskellige stilklynger, hvor stilklynge 1 bl.a. er karakteriseret ved institutionaliserede og voksen-kontrollerede praksisser, ingen alkohol, ingen rygning, intet samvær med drenge ud over i skolearbejdet, mens stilklynge 5 kunne karakteriseres ved ikke-institutionaliseret brug af byen, aktiviteter uden for voksnes kontrol (bortset fra ungdomsklub), alkohol, samvær med piger. De praksisser som er karakteristiske for stilklynge 1 og 5, er meget forskellige, og hvis man, som jeg gør i denne artikel, betragter sprogbrug som social praksis, er det oplagt at forstå 'udlændingepigernes' sproglige adfærd i relation til de praksisser de i øvrigt deltager i, og i relation til andre praksisser.

At 'udlændingepigerne' således bruger variablene modsat de 'seje etnisk blandede drenge' kan forstås som en brug af ressourcer som er med til at konstruere 'udlændingepigens' persona. Det som karakteriserer 'udlændingepige'-personaen er bl.a. at hun er skole-entusiastisk, er ikke-ryger, ikke drikker alkohol, ikke deltager i ikke-institutionaliserede aktiviteter, ikke involverer sig med drengene. Hun er med andre ord en 'pæn pige', og derfor er det måske heller ikke underligt at stilgruppe 2, 'de pæne danske piger', tilnærmelsesvis har samme sprogbrug som 'udlændingepigerne' mht. addentalt s, [ts] og [α⁺j] – tre ud af de fire variable hvor 'udlændingepigerne' udviser høj brug. Den fjerde, ustemt r, er som jeg tidligere var inde på, en variant som især udlændingene benytter, uanset køn, og den benyttes altså ikke af de 'pæne danske piger'.

Ochs (1992) argumenterer for at sprogbrug ikke så meget associeres direkte med en bestemt social kategori som med de praksisser og holdninger som konstituerer denne kategori (1992: 337). Et sprogligt valg kan altså indeksere en social kategori (som f.eks. køn) indirekte gennem de sociale praksisser og holdninger som således ses som dens primære sociale betydning. Set på denne måde er det f.eks. også meningsfuldt for drengene i stilgruppe 6 ('pæne danske drenge') at benytte [α⁺j] relativt meget, idet [α⁺j]-varianten måske snarere skal ses som et sprogligt træk som indekserer 'pænhed', end som et træk der indekserer 'femininitet'. [α⁺j] kan sammen med den lave brug af

kortvokalforlængelse på denne måde opfattes som en stilistisk ressource som sammen med andre ressourcer konstruerer personaen 'pæn dansk dreng'.

Samtidig er ikke-brug af varianter som benyttes meget af en anden kategori, ofte blevet udlagt som et spørgsmål om at tage afstand fra denne kategori. F.eks. har man set på mænds lave brug af visse sproglige træk som typisk bruges af kvinder. Dette kunne forklares som afledt af et ønske om at differentiere deres sprogbrug fra kvinders. Men på samme måde som ovenfor bør dette synspunkt nok nuanceres: Det man søger at tage afstand fra, er ikke nødvendigvis en kategori, men visse karakteristika der associeres med denne kategori. De praksisser som er karakteristiske for stilgruppe 5 ('seje etnisk blandede drenge'), fremstår som modsatte af de praksisser som er karakteristiske for stilgruppe 1 ('udlændingepiger'). Og denne afstand mellem praksisser kan sprogbrugen ses som en understregning af. På denne måde lægger 'udlændingepigerne' ikke gennem deres sprogbrug direkte afstand til 'udlændingedrengene' eller stilgruppe 5 ('seje etnisk blandede drenge'), men de lægger afstand til de praksisser som disse forbindes med. Denne fortolkning går begge veje – 'udlændingedrengene' og stilgruppe 5 lægger også gennem deres sprogbrug afstand til de praksisser der forbindes med 'udlændingepigerne'.

De 'seje danske piger' og de 'alternative piger' benytter slet ikke addentalt *s*, eller [α^+j] som de to andre pigegrupper, og de har også langt lavere indeks for [ts]. De 'seje danske piger' udmærker sig imidlertid ved samme relativt høje brug af [r_o] som 'udlændingepigerne', og de 'alternative piger' ved højere brug af ['ø] end de andre piger. Desuden bruger begge grupper mere [/] end de andre piger. Både [r_o] og [/] er 'udlændingedrenge'-varianter, og på samme måde som før kan man forestille sig at man ved at benytte disse varianter, men ikke 'pigevarianterne', kan signalere afstand til de praksisser der er forbundet med de 'pæne piger', men til gengæld tilhørsforhold til kategorier som er forbundet med træk som også er karakteristiske for 'udlændingedrengene', som f.eks. sejhed og deltagelse i aktiviteter uden for voksnes kontrol.

De 'pæne danske drenge' har kun høj brug mht. to ikke-standard-varianter, nemlig [$\text{'\ddot{o}}$] og [$\text{e}\eta$], som netop er de to yngre træk. Til gengæld har de ligesom de øvrige 'danske' drenge-stilgrupper lav brug af pigevarianterne addentalt s og [ts]. Endelig benytter de [$\text{\alpha^+j}$] ca. lige så meget som de 'pæne danske piger', men har lav brug af kortvokalforlængelse.

De 'seje danske drenge' udmærker sig ved lav brug af de tre pige-varianter addentalt s , [ts] og [$\text{\alpha^+j}$] og ved høj brug af kortvokalforlængelse og [$\text{e}\eta$]. At de 'seje' drenge har en adfærd modsat de 'pæne' piger, i særdeleshed 'udlændingepigerne', kan ikke undre hvis man ser sprogbrugen som social praksis som benyttes i betydningskonstruktioner hvor de 'seje' drenge naturligvis må differentiere sig fra de 'pæne' piger for at fremstå 'seje'. Dette gælder sprogbrug såvel som andre praksisser. Samtidig benytter de kortvokalforlængelse som er en tydelig 'dansker'-variant. Deres sprogbrug kan altså separeres både fra pigernes, de 'seje etnisk blandede drenge', de 'pæne drenge', men knap så meget fra 'nørdedrengene'.

'Nørdedrengene' har høj brug af kortvokalforlængelse og lav brug af alle pige- og 'udlændinge'-varianter, bortset fra [/] som de benytter middel. [/] og [$\text{e}\eta$] er i øvrigt også drengevarianter, og begge disse benyttes altså på et middelniveau. 'Nørdedrengene' har lav brug af ikke-standardvarianter i fem ud af de ni variable, og det er det samme antal som 'udlændingepigerne', som til gengæld har høj brug af de øvrige fire variable. Set på denne måde fremstår 'nørdedrengene' altså som de mest standardnære mht. de udvalgte variable (jf. Bucholtz' (2001) beskrivelser af nørder).

PERSPEKTIVER FOR SPROGFORANDRING

Det antages ofte at sprogforandring typisk kommer 'nedefra'. Dette har f.eks. været tilfældet når man har beskrevet københavnsk, hvor mange af de moderne udtaler tidligere har været beskrevet som lavkøbenhavnsk. I dette studie ser det imidlertid ud til at de elever som mest oplagt kan anses som repræsentanter for en slags 'lavkøbenhavnsk' – 'seje danske piger' og 'seje danske drenge' – ikke fører an i sprogforandringen, som man ellers kunne forvente. Der sker tilsyneladende noget andet

i et senmoderne multikulturelt samfund hvor den socioøkonomiske høj og lav-distinktion ikke umiddelbart er til at få øje på i de unges sociale verden. Køn og etnicitet spiller i stedet en væsentlig rolle for variationen, hvor 'udlændingepiger' og 'udlændingedrenge' viser sig at være de sprogbrugere som har både højest og lavest brug af de varianter der her er analyseret, men mht. modsatte varianter. Om disse varianter vinder frem i københavnsk, eller om der blot er tale om variation, ved vi for de flestes vedkommende endnu ikke noget om, fordi de er meget sparsomt beskrevet. Fremtidige studier vil imidlertid kunne kaste mere lys over spørgsmålet om forandring.

Marie Macgaard

Nordisk Forskningsinstitut og Sprogforandringscentret

Københavns Universitet

mamac@hum.ku.dk

NOTER

- 1 Disse tal fremgår ikke af tabellerne, som kun viser de overordnede gruppeinddelinger, men jeg kommer løbende ind på denne type udregninger, hvor de 'seje etnisk blandede drenge' splittes op i 'danskere' og 'udlændinge'.

LITTERATUR

- Bau, Anja & Birgit Hutter (2005) ”’Det eneste jeg ønsker mig til jul, er to nye tænder’ – eller noget om læsp”. *Dansk Audiologopædi* 1, marts 2005. 3-6.
- Brink, Lars & Jørn Lund (1975) *Dansk rigsmål*. København: Gyldendal.
- Brink, Lars, Jørn Lund, Steffen Heger & Jens Normann Jørgensen (1991) *Den Store Danske Udtaleordbog*. København: Munksgaard.
- Bucholtz, Mary (2001) ”The Whiteness of Nerds: Superstandard English and Racial Markedness”. *Journal of Linguistic Anthropology* 11/1. 84-100.
- Eckert, Penelope (2000) *Linguistic Variation as Social Practice*. Oxford: Blackwell.
- Eckert, Penelope & Sally McConnell-Ginet (2003) *Language and Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Farr, R.M. & S. Moscovici (red.) (1984) *Social Representations*. New York: Cambridge University Press.
- Fishman, Joshua A. (red.): *Advances in the Sociology of Language*. The Hague: Mouton & Co. 152-216.
- Grønnum, Nina (2001) *Fonetik og Fonologi – Almen og Dansk*. København: Akademisk Forlag.
- Holmberg, Henrik, Frans Gregersen & Inge Lise Pedersen (1991) ”The sociophonetics of some vowel variables in Copenhagen speech”. Frans Gregersen & Inge Lise Pedersen (red.): *The Copenhagen Study of Urban Sociolinguistics*. København: C.A. Reitzels Forlag.
- Hutter, Birgit & Anja Bau (2006) ”Danske indskolingsbørns udtale af /s/ med særligt henblik på læsp”. *Dansk Audiologopædi* 1, marts 2006. 16-28.
- Jørgensen, Jens Normann (1980) ”Det flade a vil sejre. En undersøgelse på sociolingvistisk grundlag af visse københavnske sprogforhold”. *SAML* 7. Institut for anvendt og matematisk lingvistik, Københavns Universitet. 67-124.
- Jørgensen, J. Normann & Kjeld Kristensen (1994) *Moderne sjællandsk. En undersøgelse af unge sjællænderes talesprog*. København: C.A. Reitzels Forlag

- Kristiansen, Tore, Tina Bruun Clausen & Merete Havgaard (2002) "Sprogholdninger hos unge i Nakskov". *Danske talesprog* 3. 17-70.
- Labov, William (1971) "The Study of Language in its Social Context".
- Lehmann, Winfred & Yakov Malkiel (red.): *Directions for Historical Linguistics*. Austin: University of Texas Press. 97-195.
- Linell, Per (2001) "Dynamics of discourse or stability of structure: Sociolinguistics and the legacy from linguistics". Nikolas Coupland, Srikant Sarangi & Christopher N. Candlin (red.): *Sociolinguistics and Social Theory*. London: Longman. 107-126.
- Maegaard, Marie (2005) "Language attitudes, norm and gender. A presentation of the method and results from a language attitude study". *Acta Linguistica Hafniensia* 37. København: Reitzel. 55-80.
- Maegaard, Marie (2007) "Udtalevariation og -forandring i københavnsk. En etnografisk undersøgelse af sprogbrug, sociale kategorier og social praksis blandt unge på en københavnsk folkeskole". *Danske Talesprog* 8. København: Reitzel.
- Maegaard, Marie (2010) "Linguistic practice and stereotypes among Copenhagen adolescents". Bente Ailin Svendsen & Pia Quist (red.): *Multilingual Urban Scandinavia*. Bristol: *Multilingual Matters*.
- Maegaard, Marie & Pia Quist (2009): "Unge, sprog og køn". Henrik Hovmark, Iben Stampe Sletten & Asgerd Gudiksen (red.): *I mund og bog*. Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet.
- Ochs, Elinor (1992) "Indexing gender". Alessandro Duranti & Charles Goodwin (red): *Rethinking context. Language as an interactive phenomenon*. Cambridge: Cambridge University Press. 335-358.
- Quist, Pia (2005) *Stilistiske praksisser i storbyens heterogene skole*. Ph.d.-afhandling fra Københavns Universitet.
- Quist, Pia (2008) "Sociolinguistic approaches to multiethnolect: language variety and stylistic practice". *International Journal of Bilingualism*. Vol. 12, 1-2. 43-61.
- Weinreich, Uriel, William Labov & Marvin Herzog (1968) "Empirical foundations for a theory of language change".
- Wenger, Etienne (1998) *Communities of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.